

УДК 37.018.43:004(477)

Мирутенко Л. В., аспірантка (Європейський університет, Київ. +380 97 403 71 73. Lara_1977@ukr.net)

АНАЛІЗ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ

Мирутенко Л. В. Аналіз надання освітніх послуг дистанційної форми навчання в Україні. У статті розглядаються стан, проблеми та основні завдання сучасного етапу розвитку системи дистанційної освіти України. Виділяються переваги дистанційної форми навчання (як для тих хто навчається, так і для самого освітнього закладу), а також вказуються її деякі недоліки. Проводиться аналіз застосування е-освіти у вищих навчальних закладах України. На основі отриманих результатів визначаються лідери у сфері впровадження технологій е-навчання в навчальний процес в Україні.

Ключові слова: дистанційне навчання, віртуальна освіта, форма навчання, навчальна оболонка

Мирутенко Л. В. Анализ предоставления образовательных услуг дистанционной формы обучения в Украине. В статье рассматриваются состояние, проблемы и основные задания современного этапа развития системы дистанционного образования в Украине. Выделяются преимущества дистанционной формы обучения (как для тех кто обучается, так и для самого образовательного учреждения), а также указываются ее некоторые недостатки. Проводится анализ применения е-образования в высших учебных заведениях Украины. На основе полученных результатов определяются лидеры в сфере внедрения е-обучения в учебный процесс в Украине.

Ключевые слова: дистанционное обучение, виртуальное образование, форма обучения, учебная оболочка

Myrutenko L. V. Analysis of provision of educational services in distance learning in Ukraine. In the article the state, problems and the main tasks of the current stage of development of distance education in Ukraine are examined, advantages of distance learning (for those who study as well as for the educational institution) are highlighted and some of the shortcomings are indicated. The analysis of e-education at higher educational institutions of Ukraine is conducted. Based on the received results, the leaders in the sphere of implementation of e-learning technologies in the educational process in Ukraine are defined.

Keywords: distance learning, virtual education, form of learning, learning platform

Вступ. Технологія дистанційного навчання є однією з найбільш прогресивних. Зародившись у кінці ХХ століття, вона увійшла в ХХІ ст. як одна з найефективніших і найперспективніших систем підготовки фахівців. Цей вид навчання є об'єктом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних учених. Наукове забезпечення дистанційного навчання, проблеми й напрями його дослідження розглядають В. Биков, Ю. Дорошенко, М. Жалдак та ін. Перспективи дистанційного навчання у навчальних закладах України і за кордоном досліджували П. Стефаненко, Т. Ковалюк, О. Оксінок та ін.

Постановка задачі. У квітні 2013 року наказом МОН України було затверджено Положення про дистанційне навчання, яке надало можливість навчальним закладам України запровадити нову форму навчання – дистанційну. Спробуємо проаналізувати застосування дистанційної форми освіти (е-освіти) у вищих навчальних закладах України, виявити проблеми, з якими вони зіштовхуються, та шляхи їх розв'язання.

Під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [1].

Переваги та недоліки дистанційної освіти. Дистанційне навчання органічно вбирає в себе комп'ютерні та інтернет-технології навчання. Сучасні технології є сполучною ланкою між студентом і викладачем, яких можуть розділяти тисячі кілометрів. Навчання ведеться в корпоративній мережі, через мережу Інтернет, електронну пошту та за допомогою інших сучасних засобів зв'язку [2].

Слід зауважити, що дистанційна освіта – дуже гнучка система, вона дозволяє усім учасникам навчального процесу (студентам, викладачам і адміністраторам навчального закладу) вибирати слушний час зайняття. Це другий найважливіший аргумент на користь дистанційної освіти.

Використання технологій дистанційного навчання дозволяє нам виділити деякі переваги як для тих, хто навчається:

- економічність – непотрібні витрати на поїздки до навчального закладу для студентів з інших регіонів, а також можливість навчання без відриву від основної виробничої діяльності;
- доступність – незалежність від географічного і тимчасового положення того, хто навчається;
- навчання в індивідуальному темпі – швидкість вивчення встановлюється залежно від особистих обставин і потреб;
- свобода і гнучкість – можливість обрати будь-який з курсів навчання, а також самостійно планувати час, місце і тривалість заняття;
- мобільність – ефективна реалізація зворотного зв'язку між викладачем і студентом;
- технологічність – використання в освітньому процесі нових досягнень інформаційних і телекомунікаційних технологій;

так і для самого освітнього закладу:

- зниження витрат, пов'язаних із навчальним процесом (непотрібні кошти на оренду приміщень, на оплату за електроенергію та опалення і т. д.);
- можливість проведення одночасного навчання великої кількості людей;
- збільшення конкурентоздатності навчального закладу та застосування в роботі новітніх інформаційних технологій;
- підвищення якості навчання за рахунок застосування сучасних інформаційних технологій;
- створення єдиного освітнього простору.

Незважаючи на досить об'ємний перелік позитивних якостей дистанційної освіти, як і в будь-якій іншій формі навчання в ній можна виділити кілька недоліків. Перш за все, це ускладнена ідентифікація дистанційних студентів, оскільки на сучасному етапі розвитку технологій перевірити, хто саме здає екзамен, досить складно. Однак, вищі навчальні заклади (ВНЗ), які надають можливість навчання на дистанційних курсах, знайшли вихід з ситуації в обов'язковій присутності студента на кількох екзаменах у ВНЗ. При цьому надання документів, що підтверджують особу, є обов'язковим.

Крім того, досить вагомою проблемою є низька пропускну спроможність електронної мережі під час навчальних чи екзаменаційних телеконференцій. Від цього, передовсім, страждають дистанційні студенти невеликих містечок України, яким, власне, найбільше підходить дистанційна освіта через географічну віддаленість від наукових осередків.

Серед важливих недоліків дистанційної форми освіти в Україні варто також виділити недостатній безпосередній контакт між персональним викладачем (тьютором) та дистанційним студентом через надзвичайну професійну завантаженість вітчизняних педагогів. Студенти закордонних дистанційних курсів можуть отримувати відповіді на свої листи вже через кілька годин, оскільки викладачів у країнах зі значним досвідом впровадження дистанційної освіти набагато більше, ніж студентів. На жаль, в Україні склалася протилежна ситуація – бажаючих отримати дистанційну освіту у нас багато, а досвідчених викладачів, знайомих з новітніми технологіями дистанційного спілкування, обмаль [3].

Загалом дистанційна освіта в Україні не відповідає вимогам, що висувуються до інформаційного суспільства, і не забезпечує повноцінного входження України в міжнародний освітній простір. Щоб система дистанційного навчання зайняла гідне місце в системі освіти України, потрібно, передовсім, створити глобальну комп'ютерну мережу освіти й науки, оскільки саме комп'ютер дає змогу отримувати навчальний матеріал, є водночас і бібліотекою, і центром довідкової інформації, і комунікативним центром, що робить його одним з учасників реалізації програми безперервної освіти в Україні.

Аналіз стану дистанційної освіти в Україні. Спробуємо виділити лідерів у сфері впровадження технологій електронного навчання (е-навчання) в навчальний процес в Україні та проаналізуємо стан дистанційної освіти в Україні на сьогоднішній день.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (НТУ «ХПІ») є одним з визнаних лідерів в Україні в сфері впровадження технологій е-навчання в навчальний процес. Розвиток е-навчання реалізується через багатопланову роботу, яка проводиться на багатьох кафедрах університету. Системотехнічне забезпечення е-навчання в НТУ «ХПІ» складають українські науково-освітня телекомунікаційна мережа URAN, університетська локальна мережа, у тому числі інтернет-сервери з сучасними навчальними оболонками, бібліотечний сервер, локальні мережі студентських гуртожитків університету, комп'ютерні класи навчально-консультаційних центрів університету, численні бази навчальних даних кафедр і факультетів. Безперервно розвивається інструментальне і програмне забезпечення е-навчання. У навчальному процесі активно використовуються дві учбові оболонки, розроблені і виготовлені фахівцями університету, впроваджена вільно поширювана оболонка Moodle. Оболонка Moodle використовується як експериментальна база для науково-методичної роботи, виконання корпоративних проектів у сфері е-навчання. У Moodle розміщені більше 90 дистанційних курсів. Навчальна оболонка «Веб-клас ХПІ» функціонує з 2001 року; з її допомогою розроблено більше 200 дистанційних курсів. Навчальна оболонка «Система інформаційного менеджменту» функціонує з 2004 року і містить більше 250 дистанційних курсів [4].

У НТУ «ХПІ» створена і функціонує Система дистанційного навчання. Адміністративно-організаційне забезпечення використання е-навчання в навчальному процесі здійснює Центр дистанційної і передуніверситетської підготовки, а технологічну підтримку – Центр нових інформаційних технологій.

Функції колективного менеджера системи дистанційного навчання університету виконує Центр дистанційного освіти (ЦДО) НТУ «ХПІ», який є центром практичного впровадження інформаційних освітніх технологій в навчальний процес і одночасно веде науково-дослідні роботи в цій області. ЦДО складається з трьох лабораторій.

Інноваційними є роботи базової лабораторії – ЦДО-лабораторії менеджменту дистанційної освіти. Її співробітники здійснюють організацію і супровід проектів по практичному впровадженню е-навчання на міжнародному, національному й університетському рівнях. Найбільша увага приділяється навчанню студентів і абітурієнтів за заочною формою з використанням технологій е-навчання. Це навчання проходить за новими навчальними планами, які адаптовані до дистанційного навчання. Розробка теоретичних основ інформаційного менеджменту дистанційної освіти та їх втілення в реальні проекти дозволило створити і впровадити в навчальний процес системи дистанційних курсів, по яких вчать студенти 11 факультетів університету й абітурієнти (проект «Дистанційні підготовчі курси»). У лабораторії також проводиться розробка мультимедійних учбових ресурсів (віртуальна реальність тощо). Створюється база електронних навчальних ресурсів, розробляються і впроваджуються в навчальну практику інструменти і методи е-навчання, проводиться підготовка кадрів кафедральних менеджерів е-навчання. Відомими в Україні і за її межами є роботи по технологіях дистанційного навчання, які проводить Проблемна лабораторія дистанційного навчання. Тільки за останні роки тут проведені експерименти з впровадження дистанційного навчання в середній школі; школярам пропонується 10 дистанційних курсів. Проведено більше 50 семінарів з питань дистанційного навчання для викладачів і вчителів України. Уперше в СНД проведено 2 масові відкриті дистанційні курси – «Стратегія розвитку дистанційного навчання в організації» і «Соціальні сервіси в дистанційному навчанні».

Фахівцями лабораторії створено і надруковано 5 посібників з технологій дистанційного навчання, проведені 3 школи-семінари, впроваджена система дистанційного навчання в Кредитпромбанку. З метою подальшого впровадження е-навчання в рамках внутрішньоуніверситетської системи підвищення кваліфікації викладачів проводиться

робота семінарів «Технологія розробки дистанційного курсу» і «Менеджмент дистанційного навчання», в яких останніми роками вчилися викладачі багатьох університетів України.

Можливість отримати юридичну освіту дистанційно надає *Київський університет права* Національної академії наук України (КУП НАНУ). Дистанційна освіта у КУП НАНУ започаткована у грудні 2004 року. Сьогодні у Центрі Дистанційного навчання КУП НАНУ працює відділення перепідготовки (II вища освіта) та відділення доузівської підготовки, на яких готують студентів за правничими спеціальностями: цивільне та трудове право, суд, адвокатура, прокуратура та правове забезпечення підприємницької діяльності. Також відкрито дистанційне відділення міжнародного права. З другого семестру 2008–2009 навчального року Центр перейшов на нову платформу дистанційного навчання Moodle, яка дозволила найефективніше вирішувати завдання дистанційної освіти, про що свідчить якість дипломів Центру. Інтерфейс інтерактивної системи Центру має можливість у будь-якому браузері 70-ма мовами світу підтримувати десятки тисяч курсів із пошуковим механізмом за ключовими словами. Матеріали лекцій та тестів, розташованих на сайті, відповідають навчальному плану заочного відділення. Кожна кафедра має тьютора для подальшого підтримання курсу та насичення його новими матеріалами з кожного навчального предмета, передбаченого планом дистанційної освіти [5].

Можливість отримати економічну освіту без обтяжливих подорожей до ВНЗ надає *Міжнародний університет фінансів* (iuf.ntu-kpi.kiev.ua). Тут можна дистанційно отримати знання зі спеціальностей: «Облік і аудит», «Фінанси підприємства», «Банківські технології та процеси», «Міжнародний менеджмент», «Менеджмент інновацій», «Економіка підприємства». По закінченні дистанційні студенти одержують державний диплом з обраної спеціальності. Термін навчання – 4,5 роки (на основі повної загальної освіти) та 2 роки (на основі незакінченої вищої – для студентів 3-5 курсів ВНЗ або непрофільної). Крім того, Віртуальний Міжнародний університет фінансів пропонує навчання за наступними MBA програмами: «Управління розвитком бізнесу», «Міжнародна банківська діяльність та фінанси», Executive MBA та Міні-MBA.

Міжнародний університет фінансів тісно співпрацює з Українським інститутом інформаційних технологій в освіті (УІТО) Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (НТУУ «КПІ») (udec.ntu-kpi.kiev.ua). Банк дистанційних курсів УІТО складає понад 200 дистанційних курсів навчальних дисциплін за різними напрямками знань: інформаційні технології, економічні, технічні, гуманітарні та фундаментальні науки. Термін навчання – 2-3 місяці, залежно від складності дистанційного курсу. Щоб розпочати навчання за дистанційною формою, потрібно зареєструватися на сайті УІТО (заповнити заявку на дистанційне навчання), або надіслати заявку електронною поштою. Дистанційне навчання закінчується складанням контрольних тестів за курсом. Навчально-методичний комплекс «Інститут післядипломної освіти» НТУУ «КПІ» також надає професійні освітні послуги за програмами дистанційного навчання. Програми навчання розробляються з урахуванням потреб підприємств і організацій та використанням багатогранних освітніх можливостей НТУУ «КПІ». До навчального процесу залучаються як професори, доценти, викладачі НТУУ «КПІ», так і висококваліфіковані фахівці з практичним досвідом роботи. Широкий вибір дисциплін дає можливість слухачеві обрати власну програму навчання для отримання необхідних знань та компетенцій, а також надати допомогу в процесі перепідготовки та підвищення кваліфікації. Після успішного закінчення навчання слухачі отримують сертифікат НМК «Інститут післядипломної освіти».

Міжнародний центр дистанційної освіти *Академії державного управління* при Президенті України входить до Навчальної мережі глобального розвитку Світового банку, що об'єднує понад 50 подібних центрів у Європі, Америці, Азії та Африці. Центр має відео-конференц-зал для одно- та двонаправленого зв'язку та дві інтернет-аудиторії. Основними напрямками діяльності Центру є підготовка магістрів за спеціальністю «Управління суспільним розвитком» за заочно-дистанційною формою навчання на основі сучасних

інформаційно-комунікаційних технологій, проведення дистанційних курсів з державного управління, управління проектами, менеджменту, економіки, маркетингу та розвиток дистанційної освіти в Україні. Магістерська програма, що реалізується за заочно-дистанційною формою навчання, здійснює підготовку керівників за спеціалізаціями: «Управління на загальнодержавному рівні», «Управління на регіональному і місцевому рівнях» та «Управління підприємством, організацією, установою».

Тривалість навчання за заочно-дистанційною формою становить 2,5 роки [6].

Інститут післядипломної освіти *Київського національного університету будівництва й архітектури* (www.knuba.edu.ua) пропонує дистанційний курс «Безпека життєдіяльності», який забезпечує підвищення кваліфікації з питань безпеки життєдіяльності керівників і спеціалістів органів управління освітою, вищих навчальних закладів, підприємств, установ і організацій, підпорядкованих Міністерству освіти і науки [7].

Розглянемо дистанційне навчання ще в декількох вищих навчальних закладах та занесемо дані в порівняльну таблицю 1.

Таблиця 1

Назва ВНЗ	Форми навчання	Напрями підготовки	Освітньо-кваліфікаційний рівень	Платформи підтримки ДО
1	2	3	4	5
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	Дистанційна заочна (з елементами е-навчання)	Облік і аудит, Менеджмент, Спеціалізовані комп'ютерні системи, Комп'ютерні науки, Комп'ютерна інженерія, Електричні системи і мережі, Екологія та охорона навколишнього середовища, Системне програмування, Менеджмент організацій і адміністрування, Екологія та охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування	бакалавр, спеціаліст	Moodle; власні навчальні оболонки «Веб-клас ХПІ» і «СІМ»
Київський університет права Національної академії наук України	дистанційна	Правові основи забезпечення підприємницької діяльності, Цивільне та трудове право, Адвокатура, Прокуратура, Суд	бакалавр, спеціаліст, магістр	Moodle
Міжнародний університет фінансів	дистанційна	Фінанси підприємства, Банківські технології та процеси, Міжнародний менеджмент, Облік і аудит, Менеджмент інновацій, Економіка підприємства	бакалавр, магістр	Moodle
Національна академія державного управління	заочна (з елементами е-навчання)	Державне управління	магістр	Прометей
Сумський державний університет	дистанційна	Економіка підприємства, Фінанси і кредит, Маркетинг, Менеджмент, Електротехніка та електротехнології, Право, Електронні пристрої та системи, Комп'ютерні науки, Інформатика, Машинобудування	молодший спеціаліст, бакалавр, магістр	Власна розробка

1	2	3	4	5
Міжнародний науково-технічний університет ім. акад. Бугая	заочна (з елементами е-навчання)	Комп'ютерні науки, Менеджмент	бакалавр, магістр	Moodle
Хмельницький національний університет	дистанційна	Облік і аудит, Менеджмент, Фінанси, Економіка підприємства, Управління персоналом і економіка праці, Комп'ютерні науки, Філологія, Практична психологія, Технологія легкої промисловості, Маркетинг, Екологія та охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування	бакалавр, спеціаліст	Власна запатентована платформа, розроблена на базі Micro-soft Solutions Frame-work
ПВНЗ «Європейський університет»	заочна (з елементами е-навчання)	Економіка підприємства, Маркетинг, Комп'ютерні науки Фінанси і кредит, Менеджмент, Облік і аудит, Документознавство та інформаційна діяльність	бакалавр, спеціаліст	Moodle
Національний університет біоресурсів і природокористування України	заочна (з елементами е-навчання)	Економіка підприємства, Маркетинг, Менеджмент, Облік і аудит, Фінанси і кредит	бакалавр, спеціаліст	Moodle

Проаналізувавши інформацію, можна з впевненістю сказати, що в Україні розвиток систем дистанційного навчання знаходиться на початковій стадії запровадження. Використання дистанційної освіти здійснюється переважно у складі звичайної освіти. Деякі вищі навчальні заклади України запроваджують паралельне використання дистанційної освіти з метою залучення більшої кількості студентів та напрацювання досвіду роботи з новітніми інформаційними технологіями для подальшого повного переходу лише на дистанційну систему навчання.

За ступенем використання систем віртуальної освіти в Україні можна визначити три напрямки [8]:

1. Навчальні заклади, робота яких будується виключно на інтернет-технологіях. Через всесвітню мережу здійснюється все: вибір навчального курсу, його оплата, заняття зі студентами, передача контрольних завдань та їх перевірка, а також складання проміжних і підсумкових іспитів. Такі учбові центри називаються віртуальними університетами, але їх поки що не так багато. Цей напрямок тільки починає активно запроваджуватись, але переваги його використання є безперечними.

2. Найчисельніший напрямок складають навчальні заклади, що поєднують різні традиційні форми денного і дистанційного навчання з технологічними інтернет-нововведеннями. Наприклад, деякі ВНЗ частину своїх програмних курсів переводять у віртуальну форму, зокрема, створюють лінгафонні класи для навчання іноземним мовам без викладача. У свою чергу, центри дистанційного навчання хоч і спираються на інтернет-технології, але водночас не відмовляються від практики проведення очних екзаменаційних сесій. У будь-якому випадку комп'ютеризованою буде тільки частина процесу.

3. Навчальні центри, для яких Інтернет служить лише внутрішнім комунікаційним середовищем. Вони можуть створювати для себе сайти-візитівки, на яких розміщують інформацію про навчальні програми (плани), семінари, розклад студентських занять, університетські новини, фотографії та віртуальні екскурсії, а також бібліотечні каталоги. По суті, це всього лише реклама традиційних вищих навчальних закладів, що сама по собі не несе ніякого освітнього навантаження.

Висновки. Аналізуючи розглянуті приклади, можемо зробити висновки, що дистанційне навчання, незважаючи на негативні фактори, впевнено займає свої позиції в освітній системі нашої країни. Наголошуємо, рівень розвитку дистанційного навчання як в Україні, так і в більшості країн світу визначається соціально-економічними показниками та станом динаміки інформаційно-комунікаційних технологій. Запроваджуючи дистанційне навчання, кожний заклад обирає свій шлях і модель реалізації. Виділимо основні завдання сучасного етапу розвитку системи дистанційної освіти України:

- усвідомлення керівниками ВНЗ, професорсько-викладацьким складом і широкою педагогічною спільнотою доцільності, необхідності та можливості впровадження дистанційного навчання у вітчизняну освіту;
- удосконалення роботи створених національних, галузевих, регіональних місцевих підсистем дистанційної освіти;
- розробка навчально-методичних комплексів дистанційного навчання та їх сертифікація;
- створення локальних телекомунікаційних мереж з виходом до Інтернету навчальних закладів і формування їх Web-сайтів дистанційного навчання;
- підготовка кадрів для дистанційного навчання;
- формування експериментальних навчальних груп та їхнє дистанційне навчання.

Література

1. Про затвердження положення про дистанційне навчання: Наказ МОН України від 25.04.2013 №466 [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://ovu.com.ua/articles/478-ministerstvo-osviti-i-nauki-ukrayini/publisher/5> (10.02.2014).
2. Иванова М. А. Некоторые проблемы организации дистанционного обучения в вузе / М. А. Иванова // Санкт-Петербург, НОУ ВПО «Институт бизнеса и права». – 2011. – Вып. 11.
3. Проблеми впровадження ДО в Україні [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/distance/ukraine/vprov/> (14.02.2014).
4. Система дистанционного обучения НТУ «ХПИ» [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://www.kpi.kharkov.ua/ru/education/do/> (14.01.2014).
5. Дистанційне навчання. Київський університет права НАН України. [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://kul.kiev.ua/formi-navchannja/distanciyne-navchannja.html> (14.01.2014).
6. Навчальна мережа глобального розвитку Світового банку [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://uapa-dlc.org.ua/templates/gdln.html> (14.01.2014).
7. Програма навчання та підвищення кваліфікації з питань безпеки життєдіяльності керівників і спеціалістів органів управління освітою, вищих навчальних закладів, підприємств, установ і організацій, підпорядкованих Міністерством освіти і науки [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://ipro-knuba.edu.ua/moodle/course/view.php?id=214/> (15.01.2014).
8. Про систему дистанційного навчання «Віртуальний Університет» [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://vu.net.ua/> (21.01.2014).